

Основні токсикологічні властивості відходів

Риженко Наталія Олександрівна
доктор біологічних наук, професор
ДЗ «Державна екологічна академія
післядипломної освіти та управління»

ТОКСИКОЛОГІЯ - від грецької *toxikon* - отрута і *logos* - учення)

Токсикологія – наука про отруту

“Токсикологія – наука, що вивчає отруйні речовини та їх вплив на рослинні і живі організми” [Баженів С.В., 1964].

“Токсикологія – наука, що вивчає закономірності розвитку і протікання патологічного процесу (отруєння), що викликано дією на організм людини або тварини отруйних речовин” [Голиков С.Н. 1972].

ТОКСИЧНІСТЬ

ТОКСИЧНІСТЬ ВИЗНАЧАЄТЬСЯ, ЯК ВЛАСТИВІСТЬ (ЗДАТНІСТЬ) ХІМІЧНИХ РЕЧОВИН, ЩО ДІЮТЬ НА БІОЛОГІЧНІ СИСТЕМИ НЕ МЕХАНІЧНИМ ШЛЯХОМ І ПРИ ЦЬОМУ ВИКЛИКАЮТЬ ЇХ ПОШКОДЖЕННЯ АБО ЗАГИБЕЛЬ.

*Дія речовини, що призводить до пошкодження біологічних систем, називається **ТОКСИЧНОЮ**.*

"Токсичність – міра несумісності речовин з життям, величина зворотна абсолютному значенню смертельної дози (1/DL), або концентрації 1/CL."

ОТРУТА ...! ?

- *Отрута – речовина, яка в малих кількостях, що приведена до дотикання з живим організмом руйнує здоров'я та знищує життя.*

Матео Жозеф Бонавентура Орфіла (1814)

- *Отрути називають речовини, які будучи введеними в організм в малих кількостях, в силу своїх хімічних властивостей, можуть спричинити розлад здоров'я чи саму смерть*

Д.П. Косоротов (1907)

- *Отрута – сутність речовини, що викликає пошкодження організму не механічним шляхом*

Н.В. Лазарев (1936)

Доза і ТОКСИЧНІСТЬ

Алкоголь токсичний, коли

• Доросла людина вагою 50 кг швидко вживає 9 або 10 келихів напоїв менш, ніж за годину.

Сіль токсична, коли

• Доросла людина вагою 110 кг споживає 300 грам солі

ДДТ (стійкий органічний забрудник, пестицид) токсичний, коли

• Кішці вагою 5 кілограмів за один день потрібно з'їсти 60 000 тарганів із залишками ДДТ

Діоксин токсичний, коли

• Доросла людина вагою 75 кг з'їсть 0,07 міліграма одноразово

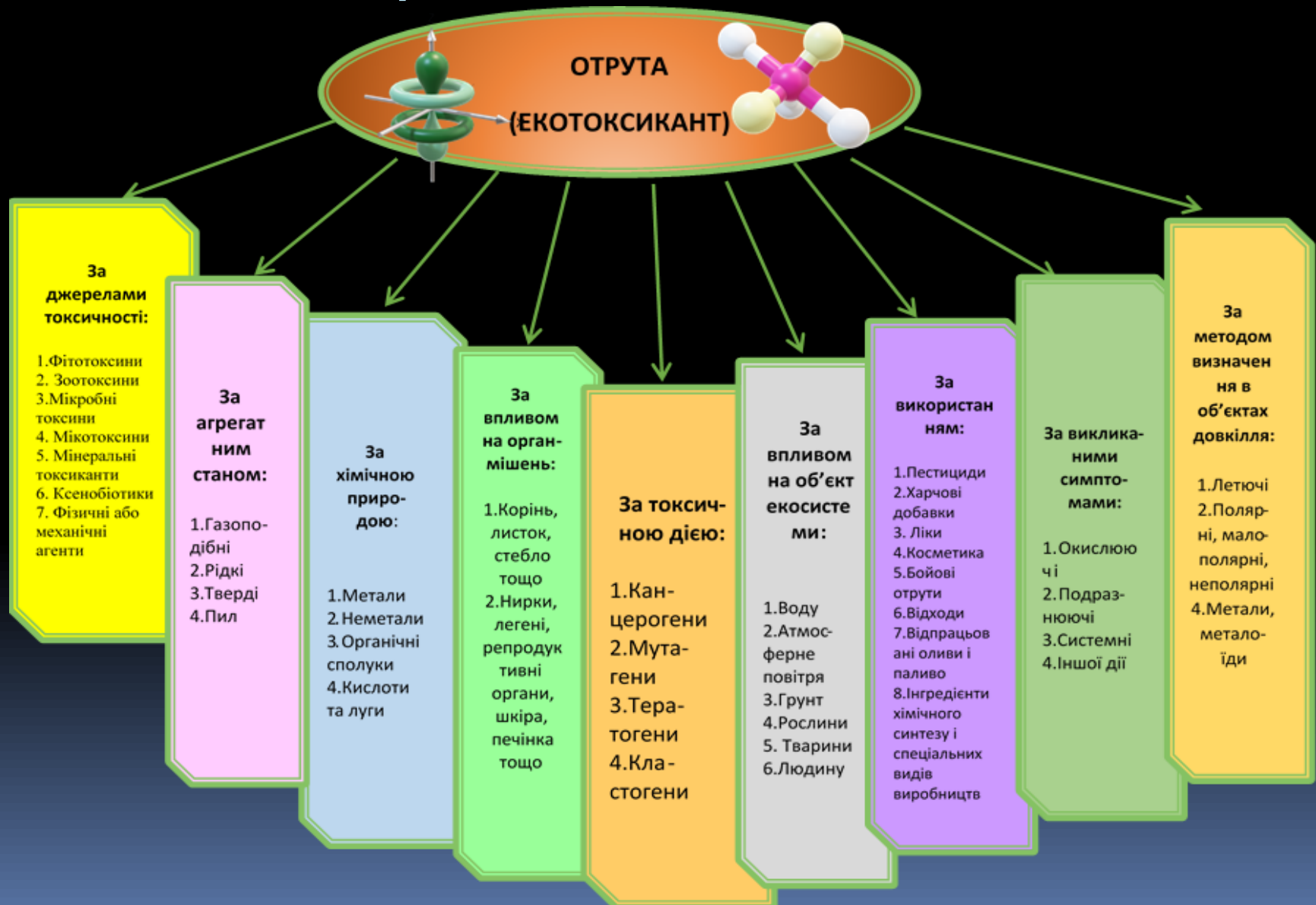
Ботулін (ботекс) токсичний, коли

• Дорослій людині вагою 77 кг застосують 3000 одиниць (ін'єкції Botox®, 20–70 одиниць на процедуру зазвичай використовуються в косметичних цілях).

Масштаби надходження токсикантів у біосферу

Полютант	Надходження у біосферу, рік
Синтетичні матеріали	60 млн тон
Мінеральні добрива	500 млн т
Пестициди	5 млн т
Рідкий стік	500 млрд куб м
SO₂	150 млн т
Залізо	50 млн т

Класифікація токсикантів

Визначення токсичності сполук складається із:

Дослідження джерел надходження токсикантів і вивчення їх долі в абіотичних компонентах екосистеми.

Вивчення біодоступності екотоксикантів (токсикометрія), біокумуляція і метаболізм (токсикокінетика) в живих організмах.

Вивчення токсичної дії екотоксикантів і продуктів їх трансформації у навколишньому середовищі.

Залежність “доза - ефект”

Прослідковується на всіх рівнях організації живої матерії

Із збільшенням дози – зростає ефект

Ефект залежить від особливостей організму

Ефект визначається, як правило, “летальною дозою”, найбільш універсальна і розповсюджена величина LD_{50}

ЛД50

- DL_{50} (DL_{100}) – середньосмертельна (смертельна) доза, що викликає загибель 50% (100%) дослідних тварин при визначеному способі введення (в шлунок, на шкіру тощо, окрім інгаляції) та двохтижневий термін спостережень. Виражається у міліграмах речовин на 1 кг маси тіла тварини (мг/кг);

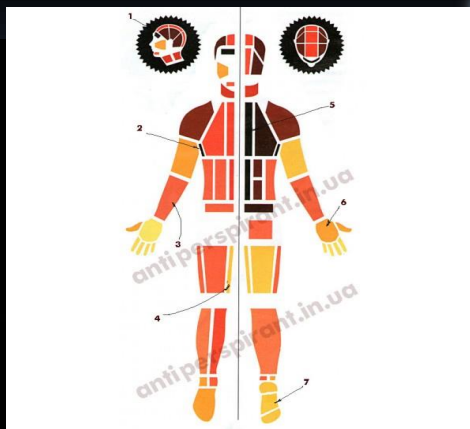
- Доза, нижче якої сучасними
методами досліджень не
виявляється дія хімічної
речовини на біологічний об'єкт
(організм), називається
«пороговою дозою»

Гранично допустима концентрація (ГДК)

Гранично допустима концентрація (ГДК) – норматив, що регламентує безпечне **ДЛЯ ЛЮДИНИ** забруднення довкілля (в тому числі і радіоактивними) токсикантами. ГДК є критерієм оцінки стану повітря робочої зони, атмосфери населеного місця, води, грунту та продуктів харчування.

ГДК_{рз} - дозволена концентрація токсиканта у повітрі робочої зони, яка при щоденній (крім вихідних днів) робочого стажу не повинна викликати захворювання чи відхилення у стані здоров'я, яке визначається сучасними методами, як в період роботи, так і у віддалені терміни цього чи наступного поколінь.

Робоча зона - простір висотою до 2 м над рівнем підлоги, на якому знаходиться постійне чи тимчасове місце перебування працівника

- Концепція «порогової дози» корисна тим, що на її основі за допомогою спеціальних методів визначають, а за тим оцінюють і юридично затверджують, дози речовин, що визначаються безпечними для людини в умовах повсякденного життя, виробництва, спеціальних ситуацій (аварій)

Характеристики, що визначають ризик від дії токсикантів у довкіллі:

Наявність небезпечних токсикантів у довкіллі;

доля токсиканта в довкіллі;

спосіб дії на організм;

токсикологічні властивості речовини;

характеристики популяції, на яку діє токсикант;

Вірогідність очікуваного ризику для здоров'я

Стойкість (=персистентність)

- Стойкість полютанту – тривале існування речовини, не дивлячись на зовнішню дію; збереження речовини у незміненому стані.
- Персистентність- існування речовини більш тривалий період, ніж зазвичай.
- Стойкість полютантів у довкіллі вимірюється періодом напіврозпаду (T_{50})

Стійкість полютантів у довкіллі залежить від:

фізико-хімічних властивостей речовини

pH середовища

Мікробіологічної компоненти середовища (ферментативна активність тощо)

Кліматичних умов (температура, волога тощо)

Вміст органічної речовини, наявність мулистій фракції тощо

Інші фактори середовища

Біоаккумуляція -

здатність
токсиканту
накопичуватися
і біологічному
об'єкті (або в
окремих його
частинах)

Біомагніфікація (біологічне підсилення)

– збільшення концентрації
хімічних речовин на кожному
щаблі екологічної піраміди,
пов'язане з тим, що кількість їжі,
що поглинається організмом
набагато перевищує його власну
масу, а хімічні речовини
виводяться неповністю
(наприклад в ланцюгу
«планктон-риба-людина» це
підвищення концентрації може
зростати на порядки)

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ